

Milorad Gačević, Tamara Đorđević

Šport, biopolitika in kritika politične ekonomije

Ključne besede: šport, biopolitika, kritika politične ekonomije, delovna sila

Za zdajšnja razmerja na levi strani teoretskega polja športnih študij je značilno kritično opredeljevanje do neomarksističnih teorij, obtoženih ekonomistične redukcije. Posledično so položaj tistih teorij, ki so kritične do športa, prevzeli pristopi, ki prihajajo iz postmarksizma in kulturnih študij ter šport preiskujejo kot kulturno prakso in vztrajajo, da je šport območje spopada s hegemonijo. Ta razmerja bolj ali manj ustrezajo težnjam, ki so vidne tudi na širšem teoretskem prizorišču. Z nekaj rezerve pa vendar lahko ugotovimo, da je t. i. zahodni marksizem pomenil refilozofikacijo marksizma, saj je bil filozofsko-teoretska reakcija na vulgarni in dogmatični sovjetski marksizem, ki se je vzpostavil po »stalinističnem termidorju«, ter na izdajstvo in propad Oktobrske revolucije, potem ko na drugi strani na zahodu proletarskih revolucij ni bilo. Za zahodni marksizem je značilen odmik od konkretnih ekonomskih in ekonomsko-političnih analiz in kritike politične ekonomije kot centralne discipline marksističnega pristopa iz obdobja Druge internacionale.¹ Zato kar velja, da je postmarksizem s kulturnimi študijami vred pomenil dokončen odmik od vsakršne primesi kritike politične ekonomije.

Alpar Lošonc v članku *Nematerialni kapitalizem, množica, presežek in kritika politične ekonomije* poudarja, da so v obdobju po Marxu kritiko politične ekonomije pogosto ignorirali ali ji odvzeli ost, in zato lahko trdimo, da je v zdajšnjem času, po dokončni usmeritvi h kulturi, k momentom hegemonije in h konstrukciji subjektivnosti v politiki, kar je vse značilno za postmarksistične pristope, ignoriranje kritike politične ekonomije prišlo do vrhunca. Lošonc meni, da je bilo upoštevanje ekonomskih določil umaknjeno iz analize moči, s tem pa je ostrina kritike kapitalizma, kot jo je zastavil Marx, razvodenela. Posledično trdi, da smo danes soočeni »z vprašanjem, ali je v okvirih globaliziranega in financiliziranega kapitalizma brez nasprotnika, v okoliščinah, ko je kapitalizem postal pozitivnost v Heglovem pomenu kot psevdonaravna ciljna določenost sveta, kritika politične ekonomije možna« (Lošonc, 2009, 132).

1 Perry Anderson je v *Premišljevanjih o zahodnem marksizmu* poudaril, da se je z nastopom zahodnega marksizma po defilozofikaciji in usmeritvi h kritiki politične ekonomije marksizem preusmeril tako, da se po kritiki politične ekonomije ponovno posveča filozofiji (Anderson, 1984, 52).

Potem ko je trend kapitalistične kolonizacije športa dosegel skrajni vrh, smo se znašli v okoliščinah, ki jih lahko označimo z izjavo, da »šport ni več del kapitalizma, ampak je kapitalizem del športa« (Scambler, 2007, 8), in zaradi tega je postala določena stopnja regulacije, discipliniranja, spremljanja in nadzora vsakega športnika ali športnice del vsakdanje športne prakse.² Če si skušamo to dogajanje ogledati skozi prizmo nominalno levo usmerjenih študij športa, bomo uvideli, da pristopi, katerih izključna izhodišča so v postmarksističnih in kulturnih študijah, ne zadoščajo za kritiko aktualnega stanja športne prakse, ker kapitalistično oblagovljenje, ki ga spremljajo biopolitične posledice, vse mogoče protihegemonistične politične in kulturne potenciale športa pretvarja v prazno abstrakcijo.

Nalogo, da najdemo tak teoretični pristop, ki bi bil lahko uporabljen kot prikladen kritični aparat za radikaliziranje kritike sodobnega športa, ne da bi pri tem padel v zanko ekonomskega redukcionizma, kakršen je bil zaznaven pri neomarksističnih teorijah iz sedemdesetih let prejšnjega stoletja, je treba postaviti v zgornji kontekst. To nalogo bomo skušali izpeljati s pomočjo enega od stališč operaističnega/avtonomističnega marksizma (zlasti gre za stališče Paola Virna), saj prav ta, kot nakazuje Alpar Lošonc, zaradi vztrajanja pri analizah načina dejanskega podrejanja delavcev in delavk v procesih dela predstavlja »eno od najpomembnejših izjem pri siceršnjem mačehovskem odnosu do politične ekonomije« (Lošonc, 2009, 123), in prav zato omogoča tako uporabo kritike politične ekonomije, da ta ne vodi v vulgarni ekonomski redukcionizem. Obratno, teh stališč se ne da razstaviti in zvesti na analize procesov cirkulacije in fluktuacije na območju finančnega kapitala niti na ukrepe v smeri regulacije, saj bi se na ta način kritika politične ekonomije približala uveljavljeni neoliberalni propagandi v prid ekonomski regulaciji brez političnih posegov – kritika politične ekonomije pa nastopa prav s podmeno, da je izkoriščanje človeškega dela generator kapitalizma in da je izkoriščanje dela povezano z razmerji nadzora, spremljanja, oblasti in moči, do katerih prihaja prav zaradi upravljanja z delovnim procesom.

Sodobna športna praksa in foucaultovske športne študije

V obdobju poznega kapitalizma, ko prihaja do usmeritve kapitalistične ekonomije k terciarnim sektorjem in nematerialnim oblikam dela, postaja sodobni šport potencialno območje ekonomskih vlaganj, ki utegnejo maksimirati profit. Šport postaja eno od območij reteritorializacije kapitala. Ta ugotovitev pa ima v številnih delih o procesih komercializiranja športa skoraj že obče mesto. Rečeno drugače, procesa komercializacije in kapitalističnega oblagovljenja športa zavzemata središčno

2 S to temo sva se ukvarjala v članku »Šport kot biopolitična praksa«, *Borec* 63 (678–670), 2011, str. 240–260.

mesto v številnih analizah na področju športnih študij.³ Kimberly Schimmel meni, da predstavlja širitev kapitalističnih proizvodnih odnosov in porabe na področje športne kulture enega od določujočih procesov sodobnega športa (Schimmel, 2005, 1). Športni dogodki in ekipe postajajo nosilci promotivnih strategij rasti, investicij in akumulacije kapitala (Nauright, 2005, 209). Garry Whannel opozarja, da v športu deluje veliko profesionalcev, ki sodijo v športni svet, pravzaprav pa prodajajo pogajalske sposobnosti in kvalifikacije, ki jim omogočajo zastopanje klientov ter prinašajo zasluške in ugodnosti. Pri tem je zlasti važno opomniti, da lahko njihove kvalifikacije in sposobnosti proizvedejo presežno vrednost. Kljub temu pa ostajajo oblike ekonomskih odnosov v športu različne – Whannel jih upravičeno prikazuje kot procese, ne pa kot utrjene objekte, saj je na koncu vse odvisno od izvedbe v športni praksi. Zato tudi meni, da kapitalizacija športa pomeni proces, v katerem se prav omenjeni procesi, ki potekajo med različnimi oblikami ekonomskih odnosov v športu, sami pretvarjajo v blago.

Proces »kapitalizacije športa« je spremljala prava inflacija uporabe znanstvenih spoznanj v športni praksi, pa tudi zaostrovanje disciplinskih režimov, spremljanja in nadzora. Za izvedbo sodobnega vrhunškega športa je značilna prisotnost cele ekipe strokovnjakov z različnih znanstvenih področij. Novi akterji športne prakse sestavljajo znanstveno-strokovne skupine, ki ponujajo informacije in znanje, nastalo kot izplen resnih znanstvenih raziskovanj vseh pojavnih vidikov športnih dejavnosti, in sicer zato, da bi ga uporabili pri načrtovanju in programiranju vseh vidikov treninga oziroma v vsakdanji športni praksi. Po tej poti so bili zakoličeni temelji in modeli uporabe znanstvenih spoznanj v okviru koordinatnega sistema prežemanja in funkcionalne medsebojne povezanosti teoretično-znanstvenih spoznanj in praktičnih dejavnosti. Ta proces ima še drugo plat. Z njim se vzpostavljajo odnosi moči med trenerjem/strokovnimi skupinami kot posredniki znanja na eni in športniki kot posestniki spleta antropoloških zmožnosti, ki so potrebne za doseganje in izvedbo športnih ciljev, na drugi strani. Lahko bi tudi rekli, da na ta način prihaja do upravljanja z biopsihološkim habitusom športnikov in športnic zato, da bi dosegali optimalno raven pripravljenosti na področju psihofizičnih in tehnično-taktičnih sposobnosti, ki so potrebne za ustrezno odzivanje na zahteve, kakršne narekujejo športno tekmovanje in uspeh pri realizaciji nalog, ki jih zastavljajo strokovne skupine.

Ken Bray v knjigi *Kako zadeti (How to Score: Science and the Beautiful Game, 2006)* predstavi vrsto znanstvenih raziskav, usmerjenih v proučevanje nogometne igre, ki so se razmahnile v osemdesetih in devetdesetih letih dvajsetega stoletja, njihov razpon in teme pa segajo od načina prehrane nogometašev prek izpopolnjevanja športnih

3 To dejstvo kaže, da je prišlo zaradi upoštevanja analiz, ki prihajajo s področja kulturnih študij in opozarjajo na kapitalistično poblagovljenje športa, v okviru levičarskih teorij športa do določenih premikov.

pripomočkov in opreme vse do raziskovanja prednosti umetne podlage na terenih, ki se uporabljajo za nogometna tekmovanja. Avtor posebej podčrtava raziskovanje, do katerega je prišlo na pobudo FIFE zaradi nekaj nenadnih smrti nogometašev z ustanovitvijo medicinskega raziskovalnega središča v Zürichu, z namenom, da se raziščejo razlogi za nenadno prenehanje delovanja srca pri nogometaših. Raziskovalna zamisel sega po vgraditvi mikročipov, ki bi jih namestili v ščitnike za noge in bi brez predaha spremljali delovanje srca med tekmo. Vendar Bray meni, da se bo z vgrajevanjem teh »vsevednih čipov« odprla možnost za trajno in sprotno spremljanje nogometaševega učinka, tako da se bo dalo ugotoviti, kateri med njimi ne dajo vsega od sebe (Bray, 2006, 215).

Strogo predpisana in uravnana prehrana, prepoved uživanja alkohola in kajenja, pa tudi obvezna abstinenca pri spolnih odnosih med velikimi tekmovanji so za profesionalnega športnika sestavni del življenja. V svetu športa smo že priča tudi prizadevanjem v smeri oblikovanja t. i. WADA (World Anti-Doping Agency) skupin, ki naj bi izvajale protidopinške teste v vsakem trenutku kadarkoli med letom, kar pomeni, da bi morali biti vrhunski športniki antidopinškemu nadzoru na razpolago tudi v času počitka. To, kar je opazil Bray, pa se nanaša na možne posledice rabe znanstvenih dognanj, priključenih k vedno bolj poostrenim sistemom spremljanja in nadzora v okvirih športnega tekmovanja. V isti sapi opozarja na prisotnost upravljalških namenov na področju izventekmovalnih dejavnosti športnikov in športnic, katerih vrhunec je vztrajanje pri oblikovanju in delovanju skupin za protidopinški nadzor, kar vse skupaj kaže na razvoj v smeri širitve in podaljševanja postopkov reguliranja, spremljanja in nadzora slehernega vidika življenja športnic in športnikov. Posamično življenje postaja predmet/objekt urejanja, upravljanja, discipliniranja, spremljanja in permanentnega nadziranja. Že zdaj predstavlja gospodujoči, uzakonjen in operacionaliziran pristop k športu eno od področij uporabe tehnologije upravljanja z življenjem po poti discipliniranja, spremljanja in nadzora posameznikov in posameznic, ki postajajo predmet/objekt izvršnega učinka oblasti, ki ga podpira usklajeno delovanje že vzpostavljenega sistema znanja/moči. Sodobni šport je potemtakem polje, na katerem se uporabljajo tehnike in mehanizmi upravljanja z življenjem, s kakršnimi se je ukvarjal Michel Foucault.

Čeprav nekateri pisci poudarjajo, da se Foucault s proučevanjem športa in telesnih dejavnosti ni ukvarjal (Markula, Pringle, 2006, ix), so se analize uporabljanja biopolitičnih tehnologij upravljanja z življenjem, anatomopolitik telesa ter manifestiranja in implikacij, ki jih ima znanje/moč na območju športa, že vključile v športne študije (Giulianotti, 2008, 160). V članku Telo na delu: Michel Foucault in sociologija športa (1995) Genevieve Rail in Jean Harvey v besedilih, ki jih navdihujejo Foucaultova dela, razkrijeta in klasificirata štiri kategorije pristopov k športu: a)

avtorji, ki pišejo o potrebi in pomenu uporabe izhodišč francoskega filozofa za šport na splošni teoretični ravni; b) avtorji, ki skušajo uporabiti koncept arheologije vednosti oziroma Foucaultove trditve o prekinitvah in epistemoloških prelomih; c) avtorji, ki uporabljajo koncepte spremljanja, nadzora, moči in discipline; d) avtorji, ki skušajo pri proučevanju športa uporabiti koncepte subjektivacije in tehnologij sebstva (Rail, Harvey, 1995, 170).

Običajne in omenjane teme foucaultovskih športnih študij so: opozarjanje na diskontinuitete z »antičnim športom« in na povezanost pojavov telesnih praks s pojavi novih epistem, znanstvenih disciplin in pristopov; obravnavanje športnega izobraževanja, pedagoških in biomedicinskih diskurzov kot aparatov znanja/moči, s katerimi se izvajata klasifikacija in pridobivanje discipliniranih in podvrženih teles; razkrivanje športa kot mehanizma, ki služi razvijanju tehnologij, utemeljenih v higieni, pedagogiki in psihologiji, in to zato, da bi se na eni strani vzpostavili podvrženi subjekti, na drugi strani pa tehnologija za mobiliziranje mase, populacije in razsutih skupnosti, ki jih je treba vzpostaviti kot urejeno množico (Dostie, 1988); vpliv režimov spolnih vlog, ki prehajajo v telesno regulacijo, individualizacijo in diferenciacijo s podporo telesne vzgoje, v kolonialni in postkolonialni Afriki povezane z evgeniko in rasizmom (Dimeo, Mills, 2001).

Morebiti lahko sprejmemo trditve piscev, kakršen je Toby Miller, ki pravi, da je Foucault kljub temu, da ni šel v smer podrobnega proučevanja razrednih problemov in ekonomije, raziskoval implikacije povnanjenja in delovanja moči na telesa šibkih, siromašnih, brezpravnih in marginaliziranih ter pri tem imel v mislih tudi ekonomijo (Miller, 2009, 190). Ko pa na to gledamo iz konteksta uporabe Foucaultovih konceptov v študijah športa, smemo ugotoviti, da v glavnem manjka povezovanje med strategijami spremljanja, nadzora in discipliniranja športnic in športnikov ter ekonomskimi procesi, ki so značilni za pozni kapitalizem, ko šport sam postane del sistema kapitalistične ekonomije. Povedano še drugače: kljub temu, da je uporaba Foucaultovih konceptov na področju športnih študij prispevala, da so prišli na dnevni red problemi, ki kažejo na obstoj odnosov moči in uporabo celega niza strategij in praks spremljanja, kaznovanja, nadzora in upravljanja v športu, se zdi, da je pri aplikaciji teh konceptov umanjkal resnejši poskus preiskave razlogov za to, da so vse te strategije in prakse upravljanja z življenjem športnikov in športnic postale toliko intenzivnejše prav v času, ko je postalo toliko intenzivnejše tudi kapitalistično poblagovljenje športa.

Italijanski marksist avtonomističnega izvora Paolo Virno je zastavil vprašanje o razlogih za pojav biopolitike. Sredi razprave o dvoumnosti v rabi pojma biopolitika se začudi: »Čemu je življenje kot tako postalo predmet skrbi in upravljanja?« (Virno, 2003, 69). Glede na premike na področju sodobnega vrhunškega športa si je zdaj treba

na Virnovi sledi zastaviti ključno vprašanje: zakaj je prišlo do intenziviranja praks upravljanja z življenjem vrhunskih športnic in športnikov? V odgovoru bomo dobili okvir, v katerem bomo lahko izrazili nekatere vidike kritike politične ekonomije in biopolitike. S tem se bo razprlo polje možnega povezovanja Marxa in Foucaulta, h kateremu napotuje Toby Miller, ki meni, da je vztrajanje pri nasprotovanju med Foucaultom in marksizmom, vsem vidnim razlikam med njima navkljub, napaka, saj se da ti dve obliki mišljenja spajati, in to celo na zelo ploden način (Miller, 2009, 182).

Biopolitika kot način obstoja delovne sile

Paolo Virno kot teoretik, čigar delo izhaja iz filozofije, politične, lingvistične in semiotične teorije, študij komunikacije ter iz etike medijev, prispeva k posebne vrste razumevanju družbenih razmerij in vzrokov biopolitike kot prakse. Njegovo biopolitično teorijo, ki je obsežna, a jedrnata in dosledno teoretično izvedena v enem od podpoglavij knjige *Slovnica mnoštva*, bomo brali v smeri vnosa kritike politične ekonomije v obzorja biopolitične teorije.

Virno je kritiziral avtomatično in nepremišljeno zatekanje h konceptu biopolitike, kjer gre gotovo za posledico modnosti izraza. Predlaga pa, da se na pojem biopolitike ozremo z vidika, ki ga odpira filozofski koncept delovne sile, saj z uvajanjem tega koncepta postane vidno, kako in zakaj življenje postaja jedro problema ter kako in zakaj država upravlja in regulira življenje (Virno, 2003, 66). Da bi opisal moč delovne sile, ki ni več strukturirana kot posebna vrsta dela ali dejavnosti, ampak vključuje vase sposobnosti vseh vrst (jezikovne kompetence, spomin, prožnost), Virno pojasnjuje nematerialno delo ali delo v času informacijsko-tehnološke komunikacije s sklicevanjem na Marxa (Marx, 1986). Razlaganje biopolitike skuša potemtakem izpeljati skozi filozofski koncept delovne sile. Ta koncept ima v Marxovi kritiki politične ekonomije zelo pomembno mesto. Prav zato je tudi treba, kadar govorimo o kritiki politične ekonomije v kontekstu teorije dela, spomniti na ključna ali, kot bi to natančneje opredelil Virno ob vnovičnem sklicu na Marxa, obča mesta kapitalističnega produkcijskega procesa v *Kapitalu*. Marx delovno silo definira kot vsoto vseh fizičnih in intelektualnih zmožnosti, ki »eksistirajo v telesnosti, v živi osebnosti človeka« (Marx, 1986, 155). Tisto, kar je treba po Virnovi terminologiji izraziti, je obča moč-zmožnost (*dýnamis*), ki je abstraktna in nepričujoča, obstaja zgolj potencialno ter podleže ponudbi in povpraševanju. V tretjem razdelku prve knjige *Kapitala* »Proizvodnja absolutne presežne vrednosti« Marx koncept delovne sile še dodatno pojasni: »Uporaba delovne sile je delo samo« (Marx, 1986, 165). Proces uporabe delovne sile poteka med kupcem delovne sile (kapitalist) in prodajalcem delovne sile (delavec). Prodajalec delovne sile oziroma delavec ima zmožnost (*potentia*), medtem

ko delavec, potem ko proda delovno silo oziroma delovno zmožnost sólo, postane tisto dejansko oziroma aktualnost delovne sile.

Koncept delovne sile ima v sodobnih tokovih politične ekonomije odločilno vlogo, kar med drugim dokazuje Virnova vrnitev k zastavitvi koncepta delovne sile na podlagi *Kapitala*. Za Foucaulta bi lahko rekli, da je biopolitiko postavil kot investicijo, ki nastopa pred kapitalistično produkcijo in omogoča vlaganja vanjo. Virno prav nasprotno v načinu obstoja *delovne sile vidi pogoj* biopolitike. Tako je obema teoretski *locus standi* problemska osnova delovne sile, s tem da Foucault določa biopolitično moč s polom delovne sile, ki predstavlja eksterno-reproduktivno socialno načelo, če za kategorialnost, po kateri se izvaja, vzamemo Marxovo preiskovanje dela, medtem ko je Virnova biopolitična teorija možna s pomočjo načela filozofskega ukvarjanja z abstraktno človeško *zmožnostjo* (potencialom), z neprisotno močjo oziroma z občo zmožnostjo proizvodnje, s kategorijami, ki vse veljajo za delovno silo.

V konceptu moči (neaktualnega) in možnosti (potencialnost) vidi Virno postavko biopolitike, ki jo je takole pojasnil: »Naj opozorim na odločilen poudarek: kjer gre za prodajo nečesa, kar obstaja le kot *možnost*, tega ni mogoče ločiti od *žive osebe* prodajalca. Živo telo delavca je substrat delovne sile, ki sama na sebi ne eksistira samostojno. »Življenje«, goli in preprosti *bios*, pridobi poseben pomen kot tabernakelj *dýnamis*, čiste zmožnosti« (Virno, 2003, 67–68).

Pri Foucaultovi teoriji biomoči je šlo za moč, ki se pne in izvaja nad življenjem posameznika ali prebivalstva takó, da optimizira in prilagaja delovne funkcije, da so nared za kapitalistično produkcijo. Pri Virnu pa se politični in ekonomski interes usmerjata k moči sami, ki se je ne da ločiti od obstoja posameznika in množstva. Če je pri Foucaultu biopolitika predpogoj za izvajanje biomoči, je pri Virnu obratno: biopolitika je proizvod načina obnašanja do delovne zmožnosti in do izkoriščanja moči delovne sile. Moč ni zunanja določba, ampak biološka telesna danost, potencial in možnost delovnega procesa.

Športniki kot delovna sila kapitala

Za strokovno literaturo teoretično-metodoloških pristopov k športu, ki so usmerjeni kineziološko, velja, da kaže na dve skupini dejavnikov, ki vplivajo na doseganje športne forme oziroma športnega rezultata. Prva skupina so notranji (endogeni oziroma antropološki) dejavniki, ki neposredno določajo športno formo in rezultat, medtem ko drugo skupino dejavnikov predstavljajo zunanji ali eksogeni dejavniki, ki vplivajo na športno formo in rezultat posredno, ker pogoj možnosti njihovega učinkovanja predstavljajo endogeni antropološki dejavniki. Med endogene

dejavnike sodi skupina antropoloških značilnosti, kakršne so morfološke in psihološke značilnosti ter funkcionalne in fizične sposobnosti. Med zunanje ali eksogene dejavnike pa sodijo zunanji vplivi, kakršni so makro- ali mikrosocialni odnosi, klimatski pogoji, predvsem pa sklop trenažnih vplivov, ki delujejo kot proces treninga oziroma skozi dolgi proces treniranja.

Trenažni proces teorija obravnava kot posebne vrste tehnično-tehnološki proces, ki terja visoko raven teoretičnega in izkustvenega znanja, v bistvu pa gre za niz povezanih učinkovanj (nadzor in popravek teh vplivov) na življenje športnice ali športnika z namenom, da bi se endogene antropološke značilnosti in zmožnosti transformirale do ravni in stanja, potrebnih za optimalno in enakopravno sodelovanje ter seveda za doseganje rezultatov pri določeni športni dejavnosti. V trenažnem procesu se izvaja aktualizacija endogenih potenc športnika ali športnice. S to ugotovitvijo pridemo do sklepa, da teoretsko-metodološko utemeljevanje tistih vidikov športnih študij, ki imajo za cilj nuditi primerne količine vednosti, potrebne za upravljanje s procesi v športni praksi kot taki (trening, tekmovanje), že samo po sebi napotuje k potrebi po celi vrsti procedur in postopkov spremljanja, nadzora in upravljanja z akterji športne prakse oziroma s samimi športniki in športnicami. Obenem pa ta teoretsko-metodološka utemeljitev kaže na obstoj vsote človeških zmožnosti kot tistega potenciala, ki predstavlja pogoj za možnost doseganja športnega rezultata. Pravzaprav to pomeni, da imajo športniki in športnice zmožnost (*dýnamis*), ki ni aktualna in že dana, pa je vendar osnovni pogoj za možnost doseganja športnega uspeha in prav zato (ne pa kot vrednost po sebi) postane predmet interesa oziroma objekt upravljanja s trenažnimi tehnikami, procedurami ter postopki selekcioniranja in izpopolnjevanja, ki so usmerjeni k doseganju pogojev, da se moč/potencialnost pretvori v aktualnost športnega rezultata. Ta uvid nam omogoča, da vse skupaj prevedemo v jezik Virnovih predpostavk. V tej smeri lahko delovno silo definiramo kot zmožnost nekaj proizvesti, ki ji ob tej splošni zmožnosti ni pripisana nikakršna posebna, ampak vse vrste delovne aktivnosti, in od tod sklepamo, da lahko tudi športnika obravnavamo kot nosilca delovne sile oziroma zmožnosti proizvajanja – doseganja športnega rezultata. Po tem, ko se je šport vključil v območje kapitalistične ekonomije (»šport ni več del kapitalizma, temveč je kapitalizem del športa«), v katerem predstavlja proizvodno prakso materialnega dela, postane skupek človeških zmožnosti športnika (endogeni dejavnik, antropološke značilnosti) delovna sila, ki ji pripada status blaga.

Težnja po nakupu zelo mladih nogometašev, ki jo kažejo finančno najmočnejši zahodnoevropski klubi, je paradigmatičen primer, ki lahko pojasni proces spreminjanja delovne sile v tržno blago. Ko londonski nogometni klub Chelsea kupi štirinajst let starega nogometaša Oluwaseyija Oja, kupuje njegovo delovno silo oziroma zmožnost proizvodnje učinka, ki bo vplival na doseganje vrhunškega športnega rezultata, da bi

prinašal profit. Z nakupom mladega igralca Chelsea kupuje zgolj čisto možnost, saj se je še ne da uporabiti. Mladi nogometaš postane delavec, ki »ponuja in prodaja« svoje zmožnosti oziroma delovne sposobnosti, vendar te še niso povnanjene in materializirane, ampak so tu le kot možnost. Tam, kjer »gre za prodajo nečesa, kar obstaja le kot možnost, tega ni mogoče ločiti od *žive* osebe prodajalca« (Virno, 2003, 68). Če na športnike kot delovno silo apliciramo Virnovo trditev, da predstavlja način obstoja delovne sile kot zmožnosti temelj biopolitike, ki se ga ne da ločiti od neposredne telesne eksistence delavca, potem lahko rečemo, da sestav tistih sposobnosti športnika, ki kažejo na zmožnost doseganja športnih rezultatov, predstavlja osnovo upravljanja, spremljanja in nadzora nad življenjem športnika, oziroma temelj za uporabo biopolitične prakse na področju športa. Z drugimi besedami, nadzor nad življenjem športnika se izvaja z uporabljanjem vrste procedur in postopkov, ki so določeni v metodološko-teoretskih izhodiščih športnih študij in jih neprestano nadgrajujejo izsledki najrazličnejših znanstvenih raziskovanj, in sicer zato, »ker deluje kot podlaga gole sposobnosti delovne sile, ki pa je pridobila veljavo blaga« (Virno, 2003, 69).

S kapitalističnim poblagovljenjem športa postanejo njegovi akterji delovna sila, odvisna od ponudbe in povpraševanja oziroma od nakupov in prodaj na trgu. Z Virnovim poudarkom na prednostni vlogi človeškega dela oziroma delovne sile kot utelešene zmožnosti za proizvajanje je aktualizirana Marxova kritika politične ekonomije na območju, kjer se izkaže, da je (za razliko od klasične politične ekonomije, ki že začeniši z Adamom Smithom priznava delo za svoje načelo in vidi v delu bistvo bogastva) pri avtorju *Kapitala* poudarek tako na uvedbi pojma delovne sile, ki se med drugim obravnava kot blago, in na kapitalističnem izkoriščanju dela, ali radikalneje, na procesu odtujitve samodejavnosti v delo, kot bi temu rekli humanistični marksisti. Ker pretvorba zmožnosti delovne sile v profit zahteva nadzor nad potekom delovnega procesa, si procesa kapitalistične ekonomije ne moremo zamisliti brez uporabe različnih strategij in tehnik nadzora in upravljanja z delovno silo. Z vidika sodobnega in po kapitalizmu oblagovljenega športa to pomeni, da postane športnik kot nosilec zmožnosti/potencialnosti objekt številnih tehnologij upravljanja, s kakršnimi se je raziskovalno ukvarjal Michel Foucault. Ko za izhodišče vzamemo Virnovo predpostavko, da je biopolitika posledica, odraz ali izraz prvobitnega dejstva, da sta bila izpeljana nakup in prodaja moči kot zmožnosti, se v kontekstu kritičnih teorij športa odpira možnost za povezovanje kritike politične ekonomije in biopolitične teorije foucaultovskega tipa. Da bi spekter hevrističnih možnosti proučevanja športa z območja levo usmerjenih kritičnih teorij športa razširili, smo tu skušali opozoriti prav na to možnost.

Literatura

- Anderson, P., *Consideration on Western Marxism*, London 1984.
- Bray, K., *How to Score: Science and the Beautiful Game*, London 2006.
- Cole, C. L. in drugi, Michel Foucault: Studies of Power and Sport, v: *Sport and Modern Social Theorists* (ur. Giulianotti, R.), New York 2004, str. 207–223.
- Dimeo, P., Mills, J., Soccer and South Asia: Empire, Nation, Diaspora, *Soccer and Society – Special Issue 2* (2), 2001, str. 1–16.
- Dostie, M., *Le corps investis*, Montréal 1988.
- Foucault, M., *Zgodovina seksualnosti*, Ljubljana 2010.
- Foucault, M., Rojstvo biopolitike, *Filozofski vestnik* 24 (3), 2003, str. 171–177.
- Foucault, M., *Rađanje biopolitike*, Novi Sad 2005.
- Giulianotti, R., *Sport: a Critical Sociology*, Oxford 2005.
- Lošonc, A., *Moć kao društveni događaj: O intenziviranju i slabljenju moći*, Novi Sad 2009.
- Marx, K., *Kapital: Kritika politične ekonomije*, Ljubljana 1986.
- Markula P., Pringle, R., *Foucault, Sport and Exercise: Power, Knowledge and Transforming the Self*, London, New York 2006.
- Miller, T., Michel Foucault and the Critique of Sport, v: *Marxism, Cultural Studies and Sport* (ur. Carlington, B., McDonald, I.), London, New York 2009, str. 181–194.
- Nauright, J., Conclusion: The Political Economy of Sport in the Twenty-First Century, v: *The Political Economy of Sport* (ur. Nauright, J., Schimmel, K. S.), New York 2005, str. 208–214.
- Rail, G., Harvey, J., Body at Work: Michel Foucault and the Sociology of Sport, *Sociology of Sport Journal* 12 (2), 1995, str. 164–179.
- Schimmel, K., Sport and International Political Economy: An Introduction, v: *The Political Economy of Sport* (ur. Nauright, J., Schimmel, K. S.), New York 2005, str. 1–15.
- Scambler, G., *Sport and Society: History, Power and Culture*, Maidenhead 2005.
- Whannel, G., Between culture and economy: understanding the politics of media, v: *Marxism, Cultural Studies and Sport* (ur. Carrington, B., McDonald, I.), London, New York 2009, str. 68–87.
- Virno, P., *Slovnica mnoštva: k analizi oblik sodobnega življenja*, Ljubljana 2003.

Milorad Gačević, Tamara Đorđević

Sport, biopolitics and critique of political economy

Keywords: sport, biopolitics, critique of political economy, labour

In this text we tried to point out the relationship between labour and biopolitical mechanisms of power in the context of the current situation in elite sport. In the first part we present developments inside left-oriented theories of sport, especially the need for critical research based on specific aspects of criticism of political economy. We then review brief the current situation in contemporary sport, mainly about parallel evolution of the capitalist commodification of sport and the emergence of the application of biopolitically directed practices, where we have tried to implement a short overview of Foucault's concepts in the field of sport studies. The third part deals with the connection between Paolo Virno's biopolitical studies and Marx's labour power. In conclusion, we raise the possibility of applying Virno's settings to treat sport practice in the context of its appropriation by capitalism, characterised by the intensification of strategies and techniques for controlling sportsman life. According to Virno's settings we have tried to show influence to a life of sportsman in the aim of *bio-potency*, the ability/power to produce a labour force, while this force is treated like labour exchanged in the market in the context of capitalist commodification of modern sport.